

Бурак М. В.

кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 351.745.7 + 343.132

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено незахищеність фінансової системи (на прикладі електронних платіжних систем), яка може бути використана для протиправного фінансування сепаратизму та заходи контролю за фінансовими потоками. Встановлено, що одним із сприятливих факторів для поширення сепаратизму є недостатня робота державних органів виконавчої влади щодо виявлення та запобігання фактам фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

***Ключові слова:** електронні платіжні системи, сепаратизм, фінансування сепаратизму, фінансовий моніторинг.*

Постановка проблеми. 19 червня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон № 1533-VII “Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму”, а саме Кримінальний кодекс доповнено статтею 110-2 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» [1, с. 1125].

Активізація сепаратизму в Україні вимагає нового формулювання завдань боротьби з їх фінансуванням і вжиття заходів з виявлення та блокування фінансових потоків, спрямованих на підтримку сепаратистських організацій. Це має стати одним із ключових напрямів довгострокової стратегії діяльності державних органів [2, с. 2].

Напрацювання методик запобігання, виявлення та припинення фактів фінансування сепаратизму згідно з національним законодавством, розвиток міжнародних зв'язків та обмін відповідною інформацією є важливими умовами для виявлення та знешкодження фінансової інфраструктури, що підживлює діяльність сепаратистських організацій [3, с. 247].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичною основою та науковим підґрунтям для аналізу проблеми статті стали праці науковців: В.І. Василичука, В.В. Крутова, Д.Й. Никифорчука, М.П. Стрельбицького, О.М. Стрільціва, В.В. Чернея, С.С. Чернявського та ін.

Мета написання статті полягає у встановленні та узагальненні типових методів, способів фінансування сепаратизму при існуючому рівні загрози, визначенні можливих шляхів удосконалення системи протидії фінансуванню сепаратизму з метою упередження реалізації таких загроз.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні високий рівень загрози сепаратистської діяльності, а отже і її фінансування, в Україні є безумовним фактом.

Одним зі сприятливих факторів для поширення сепаратизму є недостатня робота державних органів виконавчої влади щодо виявлення та запобігання фактам фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

Не викликає сумніву той факт, що для забезпечення потужної сепаратистської діяльності необхідні досить вагомі та постійні капіталовкладення.

Залежно від походження коштів джерела фінансування сепаратистської діяльності поділяються на легальні та нелегальні.

До легальних джерел фінансування сепаратизму можна віднести:

- доходи від законної економічної діяльності лідерів, членів сепаратистських угруповань;
- допомогу країн, що на державному рівні підтримують дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади тощо;
- гуманітарну допомогу;
- збір коштів під виглядом провадження благодійної діяльності;
- прямі або опосередковані внески приватних осіб.

Нелегальну частину бюджету сепаратистських організацій складають кошти від таких видів діяльності: торгівля наркотиками; вчинення грабежів, розбоїв, викрадення людей із вимогою викупу за них; підтримка органів державної влади, керівників підприємств (державних так і приватних) тощо.

До основних факторів зростання фінансування сепаратизму можна віднести:

- політичну та економічну нестабільність у державі;
- корупцію;
- нездатність держави здійснювати ефективний контроль за фінансовою системою внаслідок недосконалості як міжнародного, так і вітчизняного законодавства;
- відсутність досвіду кримінальних проваджень у справах за фактами фінансування сепаратизму.

Відтак, відповідно до інформації внесеної до Єдиного реєстру досудових розслідувань, можна виділити такі способи фінансування сепаратистської діяльності:

- передача власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних або сепаратистських організацій;
- перерахування грошових коштів на карткові рахунки членів сепаратистських угруповань;
- несанкціоноване списання грошових коштів із рахунків юридичних осіб;
- використання електронних платіжних систем;
- використання фіктивних фінансових структур для отримання готів-

кових коштів;

- вчинення грабежів, розбоїв, викрадення людей з метою отримання викупу;
- збір коштів у соціальних мережах за допомогою електронних платіжних систем на адресу підставних осіб;
- незаконний експорт коксової продукції;
- діяльність кеш-кур'єрів;
- «гуманітарний конвой».

Звісно, вищезазначений поділ є умовним, оскільки схеми фінансування сепаратизму можуть поєднувати різні вказані елементи.

В Україні визначальним фактором до обрання схеми фінансування сепаратизму є легальність джерела походження коштів.

За умови легального походження коштів обрана схема фінансування зазвичай характеризується використанням простих, повсякденних, швидких та зручних способів переказу, фінансових інструментів. Зазвичай такі фінансові операції не будуть відрізнятися від багатьох аналогічних, що проводять фінансові посередники. За мізерних сум переказу зловмисникам навіть можливо уникнути процедури ідентифікації.

Тим не менш, жодна фінансова система не може бути повністю захищеною від можливості її використання з метою фінансування сепаратистської діяльності.

Державні регулятори та правоохоронні органи визначають електронні платіжні системи як одну з основних вразливостей фінансової системи України.

На території України здійснюють діяльність 20 систем переказу коштів, створених резидентами, з яких: 15 систем переказу коштів, створені банками; 5 – небанківськими установами.

Також на території України функціонують 23 міжнародні системи переказу коштів, створених нерезидентами. Учасниками таких систем є більше 150 банків України, ПрАТ «Українська фінансова група» та національний оператор поштового зв'язку УДППЗ «Укрпошта». Слід зазначити, що перекази коштів отримуються одержувачами у готівковій формі [4, с. 25].

Відкриття карткового рахунку потребує виконання процедури ідентифікації, а операції по картковому рахунку можуть підлягати фінансовому моніторингу. Як свідчить статистика, переважна більшість операцій з використанням платіжних карток пов'язані з готівкою.

Використання готівки унеможливорює контроль фінансового посередника над цільовим використанням коштів, що зменшує можливість виявлення тих переказів, що можуть мати відношення до фінансування сепаратизму.

Крім того, існують передплачені (дебетні) спеціальні платіжні засоби, що фактично є аналогами платіжних карток (навіть фізично виглядають як платіжна пластикова картка), правда з досить обмеженим функціоналом щодо кількості та сум платежів. Проте такі платіжні засоби фактично є платіжним інструментом на пред'явника, тобто можуть бути вільно придбані та передані іншій людині. Також такі платіжні картки прив'язані до віртуального

електронного гаманця, який, в свою чергу, можна поповнити в тому числі через міжнародні платіжні системи [4, с. 28].

Ситуація з точки зору фінансового моніторингу значно ускладнюється перевагами, що отримує пересічний громадянин від впровадження сучасних інформаційних технологій, а саме – доступність, мобільність, оперативність та анонімність. Йдеться про фінансових посередників, які надають послуги із переказу коштів без відкриття рахунків у платіжних системах, доступ по яких реалізовано через мережу Інтернет.

Платіжні системи, система взаємовідносин з якими побудована на публічних договорах оферти, дозволяють користувачу анонімно зареєструватись в системі, вносити кошти в систему (наприклад, через мережу банківських автоматів самообслуговування, депозитних банкоматів, платіжних терміналів, терміналів самообслуговування тощо), здійснювати розрахунки із контрагентами, перекази та виведення коштів із системи.

Більше того, щодо здійснення фінансових операцій за допомогою платіжних систем у тому числі з електронними грошима на суму, що не перевищує 10 000 гривень, або суму в іноземній валюті, що в еквіваленті не перевищує 10 000 гривень, не передбачено вимог законодавства в частині здійснення ідентифікації відправника/одержувача коштів.

Національний банк України на виконання Положення про порядок реєстрації платіжних систем учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 04.02.2014 № 43, веде Реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури та, відповідно встановлює правила функціонування платіжних систем [6, с. 2].

Слід зазначити, що на території України де-факто функціонують платіжні системи, створені нерезидентами (наприклад, WebMoney), які, використовуючи норми Цивільного кодексу України, шляхом використання цивільно-правових відносин, що виникають із купівлі-продажу права грошової вимоги (фізичним та юридичним особам) послуги з управління через веб-гаманець еквівалентом грошової вимоги. Тобто створюється ситуація, коли резидент України передає реальні кошти визначеному посереднику та отримує право грошової вимоги, яким керує через веб-інтерфейс, що фактично функціонує в іншій державі [4, с. 28].

Зазначений веб-інтерфейс функціонує відповідно до законодавства іншої країни, оператор веб-інтерфейсу не зареєстрований на території України та не здійснює погодження правил функціонування платіжної системи із регулятором (Національний банк України).

Розглядаючи фінансову систему як сукупність учасників та взаємовідносин між ними, система протидії фінансуванню сепаратизму передбачає, в першу чергу, такі механізми протидії, як ідентифікація фінансовими посередниками осіб (клієнтів), які звертаються за фінансовими послугами, та вивчення фінансових операцій, що проводяться такими особами, з метою ви-

явлення тих, що можуть мати відношення до фінансування сепаратизму [5].

Результат протидії фінансуванню сепаратизму передбачає системну взаємодію оперативних підрозділів правоохоронних органів і Державної служби фінансового моніторингу України як спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

Отже, ефективне функціонування системи протидії фінансуванню сепаратизму, в тому числі за допомогою електронних платіжних систем, може бути лише за умови узгодженого функціонування механізму кримінально-правового контролю й механізму фінансового моніторингу. Компетентні органи в цьому випадку повинні спочатку встановити факт вчинення кримінального правопорушення, що передує фінансуванню діяльності сепаратистських організацій, а потім, на підставі цього, шукати в діях злочинців ознаки злочину. Або в інший спосіб – у результаті дослідження фінансових операцій виявляти осіб, пов'язаних із вчиненим правопорушенням, що передує фінансуванню сепаратизму.

В ідеалі повинні працювати обидва варіанти. Перший передбачає ініціативну роботу правоохоронних органів України із повідомленням Держфінмоніторингу, а другий – власне для Держфінмоніторингу.

Але існує і третій варіант, коли вищезгадані методи комбінуються і, відповідно, зусилля компетентних органів поєднуються. Коли правоохоронний орган має лише неперевірену підозру про причетність злочинного угруповання до вчинення кримінального правопорушення, що передує фінансуванню сепаратизму, він повідомляє про це в Держфінмоніторинг для перевірки причетності підозрюваних осіб до будь-яких підозрілих фінансових операцій. Водночас правоохоронний орган перевіряє наявність зв'язку із вчиненим протиправним діянням, що передує фінансуванню сепаратистської діяльності.

Держфінмоніторинг на постійній основі здійснює дослідження та аналіз методів, схем фінансування сепаратизму і тероризму. Досліджуються існуючі схеми та відпрацьовуються найбільш оптимальні шляхи їх виявлення з урахуванням досвіду зарубіжних країн, фінансових і правоохоронних органів України для запобігання вчинення злочинів.

Аналіз являє собою перетворення зібраної, дослідженої та перевіреної інформації у відомості закритого характеру за допомогою інтеграції й інтерпретації всіх зібраних даних.

Розглянуті положення статті дозволяють дійти таких **висновків**:

1) основною проблемою для більшості фінансових установ є те, що вони повинні відслідковувати не тільки джерела надходження коштів, а й напрями їх використання. Система, що базується переважно на можливості банків щодо аналізу наявної інформації, не позбавлена ризику. Важливим аспектом, що ускладнює заходи із протидії фінансуванню сепаратизму, є розмір і характер залучених коштів. У зв'язку з цим зупинення фінансового потоку сепаратистів може виявитись складним завданням. В цьому контексті найкращим загальним рішенням може бути повне запровадження в дію і безумовне виконання правил «знай свого клієнта». Банк, який володіє відомостями про своїх

клієнтів, з меншою імовірністю стане випадковим каналом для переказу грошових коштів сепаратистів. В контексті попередження та протидії фінансуванню сепаратизму важливими заходами, що потребують посиленої уваги, є посилення контролю за діяльністю платіжних систем;

2) ефективність протидії фінансуванню сепаратизму залежить від якості координації діяльності правоохоронних органів, яка повинна бути більш жорсткою за процедурами вироблення і виконання узгоджених рішень. Цей процес має супроводжуватися тісною взаємодією оперативних підрозділів правоохоронних органів і Державної служби фінансового моніторингу України, як спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

Бібліографічні посилання

1. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму : Закон України від 19.06.2014 № 1533-VII // ВВР України. – 2014. – № 32. – Ст. 1125.

2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV (редакція станом на 06.02.2015).

3. Боротьба з тероризмом : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В.В. Коваленка [Джу-жа О.М., Никифорчук Д.Й., Комарницький В.М. та ін.]. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2013. – 584 с.

4. Держфінмоніторинг: типологічне дослідження // Актуальні методи, способи та фінансові інструменти фінансування тероризму та сепаратизму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uaib.com.ua/aktual_kua/normbase/finance.

5. Державний фінансовий моніторинг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : presa@sdfm.gov.ua.

6. Про затвердження Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури : Постанова правління Національного банку України № 43 від 04.02.2014; зареєстр. в Міністерстві юстиції України 05 березня 2014 р. за № 348/25125.

Бурак М.В. Использование электронных платёжных систем для финансирования преступлений против основ национальной безопасности Украины. Исследована незащищенность финансовой системы (на примере электронных платёжных систем), которая может быть использована для противоправного финансирования сепаратизма и меры контроля за финансовыми потоками. Установлено, что одним из благоприятных факторов для распространения сепаратизма является недостаточная работа государственных органов исполнительной власти по выявлению и предотвращению фактов финансирования действий, совершенных с целью насильственного изменения или свержения конституционного строя или захвата государственной власти, изменения границ территории или государственной границы Украины.

Ключевые слова: *электронные платёжные системы, сепаратизм, финансирование сепаратизма, финансовый мониторинг.*

Burak M. V. Use of electronic payment systems for financing crimes against national security of Ukraine. The article provides analysis of financial system vulnerability using the example of electronic payment systems which may be used for illegal separatism financing and financial flow control measures. One of the main factors of the separatism propagation is identified – improper work of state executive agencies in terms of detection and prevention of acts sponsored with aim of forcible political system change or assumption of power and any

territorial changes including modifications of the state border of Ukraine.

The emphasis is put on the results of the separatism financing countermeasures which require systematic cooperation of the law enforcement operational units and State Service of Financial Monitoring of Ukraine (a special authorized executive state agency on financial monitoring issues). Therefore effective functioning of separatism financing prevention system is possible only under condition of coordinated functioning of mechanisms of criminal-legal control and financial monitoring. In this case relevant authorities must first establish the fact of the criminal offence which precedes the financing of the separatist organizations and then identify the criminals' acts as crime. Other ways of criminals' identification are also appropriate if stipulates thorough examination of the financial transactions connected with the separatist activity.

It is established that State Service of Financial Monitoring of Ukraine provides regular examination and analysis of methods and plans of the terrorism and separatism financing. The current ones are thoroughly examined and the most suitable ways of its detection are developed for crime prevention using the experience of foreign countries and relevant authorities of Ukraine.

Analysis is presented as transformation of collected, examined and verified information into classified data using integration and interpretation of all the collected information.

It is stated that the main problem for the majority of the financial institutions that sources of financial support must not be traced without paying extra attention to the application of funds.

Keywords: *electronic payment systems, separatism, separatism financing, financial monitoring.*

Надійшла до редакції 23.06.2015

Обшалов С.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Мінченко О.І.

ад'юнкт
(Національна академія
внутрішніх справ)

УДК 343.98

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ СКЛАДОВОЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розглянуто правове забезпечення організації роботи оперативних підрозділів з попередження, розкриття та розслідування злочинів, співвідношення оперативно-розшукових та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві.

Ключові слова: *оперативно-розшукові заходи, негласні слідчі (розшукові) дії, попередження, розкриття, розслідування, оперативно-розшукова справа, кримінальне провадження.*

Постановка проблеми. Науковцями широко розглядаються питання щодо якісного покращення проведення організаційних, оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій з попередження, розкриття та роз-